

Kort om vårdnad, boende och umgänge

Stöd för rättstillämpning och handläggning inom
socialtjänstens familjerätt

Socialtjänstens arbete med familjerättsliga frågor, som samarbetsamtal, avtal och utredningar om vårdnad, boende och umgänge, har stor betydelse för att bidra till separerade föräldrars möjligheter att samarbeta för barnens bästa. Arbetet är också viktigt för att hjälpa föräldrar att själva komma överens, i stället för att viktiga frågor om deras barn ska behöva avgöras av domstol. Många gånger handlar det om svåra avvägningar och bedömningar. Barnen ska vara i fokus och barnens bästa ska vara utgångspunkten. Samtidigt möter socialtjänstens familjerättshandläggare ofta föräldrar i kris som behöver hjälp att kommunicera och att se sina barns perspektiv och behov.

Syftet med boken om Kort om Vårdnad, boende och umgänge är att ge vägledning för föräldrar i dessa frågor.

”Du är föräldrar till Dina barn i all Din tid på jorden”

”Tiden stannar tillräckligt länge hos den som vet att
använda den”

Innehåll

1. Kort om vård och vårdnad
2. Kort om vårdnad vid separation
3. Kort om barns boende vid separation
4. Kort om barns umgänge vid separation
5. Kort om barns bästa och barns rättigheter
6. Kort om ekonomiska frågor kring vårdnad, boende och umgänge
7. Kort om barn och separationer
8. Kort om att samtala med barn och barns rätt att komma till tals
9. Kort om att möta föräldrar i kris och konflikt
10. Kort om samarbetsamtal
11. Kort om avtal
12. Kort om utredning
13. Kort om verkställighet och överklagande
14. Kort om barn som olovligt hålls kvar här eller i utlandet
15. Kort om sekretess
16. Kort om handläggning, dokumentation och jäv

1 Kort om vård och vårdnad

- Den som har vårdnaden om ett barn är vårdnadshavare och har rätt och skyldighet att bestämma om barnets personliga förhållanden samt ansvarar för att det får sina grundläggande behov tillgodosedda. Vårdnaden om ett barn består till dess barnet fyller 18 år (eller dessförinnan gifter sig).
- Ett barn kan stå under vårdnad av båda sina föräldrar (gemensam vårdnad) eller en av föräldrarna (ensam vårdnad), alternativt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (i det senare fallet gemensam vårdnad).
- Ansvaret för barnets grundläggande behov innebär inte att vårdnadshavaren behöver tillgodose dem personligen. Den faktiska vården kan även utövas av någon annan, t.ex. en förälder som inte är vårdnadshavare eller av familjehemsförälder.
- En förmyndare sköter barnets ekonomiska angelägenheter och företräder barnet i dessa, tills det blir myndigt. Vanligtvis är föräldrarna, eller någon annan som är barnets vårdnadshavare, också dess förmyndare.
- Socialnämnden kan behöva ta initiativ för att förändra vårdnaden, t.ex. om barnets utveckling äventyras på grund av brister i omsorgen, vid behov av överflyttning av vårdnaden eller om barnet saknar vårdnadshavare.

2 Kort om vårdnad vid separation

- Gemensam vårdnad bygger på att föräldrarna kan enas i frågor som rör barnet. Om föräldrarna är överens står det dem fritt att själva besluta hur de ska fördela ansvaret för den dagliga omsorgen och i vilka frågor de ska samverka (med vissa undantag).
- Om föräldrarna är överens kan de tillsammans ansöka eller skriva avtal om gemensam vårdnad. I annat fall får den förälder som vill ha en ändring till stånd väcka talan vid domstolen.
- Domstolen ska besluta om parterna ska ha gemensam eller ensam vårdnad utifrån vad som är bäst för barnet. Domstolen kan vägra att upplösa gemensam vårdnad, alternativt förordna om sådan, även om en förälder motsätter sig det, men inte om båda gör det.
- Domstolens möjlighet att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja måste användas med stor försiktighet och lyhördhet. Förälders motstånd mot gemensam vårdnad får inte negligeras.
- Om den ena föräldern utsätter barnet, den andra föräldern eller någon annan familjemedlem för våld, trakasserier eller annan kränkande behandling, bör gemensam vårdnad mot den förälderns vilja i regel vara utesluten.
- Domstolen ska beakta risken för att barnet far illa vid gemensam vårdnad, t.ex. om ena föräldern utsatt barnet eller den andra föräldern för övergrepp. Detsamma gäller om konflikten mellan föräldrarna är så svår och djup att det är omöjligt för dem att samarbeta i frågor som rör barnet.
- Vid gemensam vårdnad sköter den förälder som barnet bor hos i huvudsak den dagliga omsorgen och vården och beslutar av praktiska skäl om sådant som barnets mat och kläder, sovtider, hur barnet ska tillbringa sin fritid, osv.
- Hur barnomsorgen ska ordnas torde normalt sett vara en fråga som ingår i den dagliga omsorgen.
- När det gäller beslut av mer ingripande betydelse för barnets framtid måste båda föräldrarna i regel delta. Även namnval, ansökan om pass och lämnande av samtycke till adoption ska i princip ske gemensamt. Om vårdnadshavarna inte kan enas i frågor som kräver enighet återstår som en sista utväg att begära att den gemensamma vårdnaden ska upplösas.

3 Kort om barns boende vid separation

- Om föräldrarna har gemensam vårdnad kan de själva besluta vem barnet ska bo tillsammans med.
- En ensam vårdnadshavare kan överlåta den dagliga vården om barnet till den andra föräldern, även om denna inte är vårdnadshavare.
- Föräldrar som är överens kan träffa avtal om barnets boende (vilket prövas av socialnämnden) eller vända sig till domstol.
- Om föräldrarna inte kan enas, eller när de vill få sin överenskommelse om barnets boende fastställd av domstolen, kan domstolen på talan av en av dem eller båda besluta vem av föräldrarna barnet ska bo tillsammans med.
- Domstolen bedömer vem av föräldrarna barnet ska bo tillsammans med utifrån vad som är bäst för barnet, dvs. barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Risken för att barnet utsätts för övergrepp m.m. ska beaktas. Hänsyn ska också tas till barnets vilja utifrån dess ålder och mognad.
- Viktiga förutsättningar för växelvis boende är att föräldrarna kan samarbeta, att barnen kan behålla sin sociala närmiljö och att det finns utrymme för flexibilitet utifrån barnets behov.
- Ett barn folkbokförs hos den förälder som det faktiskt bor tillsammans med. Det är barnets vårdnadshavare som ska anmäla flyttning till skattemyndigheten.

4 Kort om barns umgänge vid separation

- Ett barn har rätt till umgänge med den förälder som det inte bor tillsammans med utifrån sina behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Det finns däremot ingen absolut rätt för föräldrar att få umgås med sitt barn.
- Ett barn kan i vissa fall ha starka band även med andra än sina föräldrar, t.ex. en släkting, familjehemsförälder eller tidigare styvförälder. Socialnämnden ska utreda om umgänget är till barnets bästa innan nämnden väcker talan vid domstol. Nämnden bör i första hand sträva efter att nå en frivillig överenskommelse om umgänge.
- Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att tillgodose barnets behov av att umgås med den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Vårdnadshavaren har även ett ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära.
- Om umgänget blir en konfliktskapande faktor mellan föräldrarna finns det stor risk för att barnet tar skada.
- Vid avgörande av frågor om umgänge ska domstolen beakta om det finns risk för att barnet utsätts för övergrepp eller annars kan fara illa vid umgänget. Om föräldern har gjort sig skyldig till övergrepp m.m. kan ett umgänge vara direkt skadligt för barnet. Det behöver inte vara ställt utom allt tvivel att barnet kan komma att fara illa för att det ska få inverkan på beslutet.
- Domstolen har i undantagsfall möjlighet att besluta om villkor för umgänget, t.ex. i form av förordnande om kontaktperson eller om på vilken plats umgänge ska ske.
- Domstolen kan inte ålägga socialnämnden att utse en kontaktperson, utan ett förordnande ska ses som en begäran om nämndens medverkan. Nämnden ska inte göra någon egen bedömning av domstolens beslut – umgänget ska ske på det sätt som domstolen har bestämt.
- Socialnämndens uppdrag till kontaktpersonen bör vara skriftligt, detaljerat och tydligt. Kontaktpersonen bör ha tillgång till stöd från handläggaren och i vissa fall kvalificerad handledning.
- Det finns inga bestämmelser om hur och i vilken omfattning umgänge bör förekomma. Det är viktigt att umgänget är individuellt anpassat efter vad som är bäst för barnet samt att det är regelbundet, flexibelt och konfliktfritt.

5 Kort om barns bästa och barns rättigheter

- FN:s barnkonvention reglerar barns medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt barns rätt till skydd mot övergrepp, utnyttjande och vanvård m.m.
- Sverige har ratificerat barnkonventionen och anpassat lagstiftningen efter den.
- Barnkonventionen bygger på principerna om att ett barn har rätt till liv och utveckling, att barnets bästa ska beaktas, att barnet ska skyddas mot alla former av diskriminering och att barnet har rätt att säga sin mening och få den respekterad.
- Ett barns rätt till utveckling innebär att det ska få sina grundläggande behov tillgodosedda, i form av omvårdnad och skydd, kärlek och trygghet samt ett stabilt och varaktigt förhållande till föräldrarna. Även om föräldrarna är i konflikt med varandra har ett barn rätt till samhörighet med båda föräldrarna.
- Enligt föräldrabalken har ett barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Det ska behandlas med aktning för sin person och egenart, och det får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.
- Enligt föräldrabalken och socialtjänstlagen ska barnets bästa komma i främsta rummet när det gäller vårdnad, boende och umgänge och stå över alla andra intressen. Det gäller såväl domar och beslut av dom- stol som beslut av socialnämnden.
- Begrepp som barns rätt, barns behov och barns bästa är inte entydiga och innebörden av dem varierar beroende på kunskapen om barn, värderingarna i samhället, etc.
- Bedömningen av vad som är barnets bästa behöver grundas på dels kunskap genom forskning och erfarenhet om barn i allmänhet, dels kunskap om det individuella barnet, vilket bl.a. handlar om att sam- tala med barnet och lyssna på det samt försöka förstå och respektera barnet som en individ med egna rättigheter och uppfattningar.
- Barnets bästa ställer krav på föräldrarnas förmåga att prioritera barnets behov framför sina egna. Det handlar om barnets rätt till sina föräldrar och har inte med rättvisa mellan föräldrarna att göra. Vid en intressekonflikt mellan barnet och föräldrarna måste barnets intresse ha företräde.

6 Kort om ekonomiska frågor kring vårdnad, boende och umgänge

- Det är i första hand föräldrarna som har det ekonomiska ansvaret för sina barn. Var och en av föräldrarna ska efter sin förmåga ta del i kostnaderna för barnet.
- De ekonomiska frågorna och övervägandena kan ha stor betydelse för föräldrarna och skapa konflikter mellan dem när det gäller att finna lösningar i boende- och umgängesfrågan. Särskilt växelvis boende får ofta ekonomiska konsekvenser som föräldrarna inte alltid har räknat med och som de behöver hjälp med att förutse och ta hänsyn till när de fattar sina beslut.
- Det primära ansvaret för umgängesresorna ligger på den förälder som inte bor tillsammans med barnet. Båda föräldrarna ska ta dock ansvar för resekostnaderna i samband med umgänge. Den förälder som barnet bor med ska ta del av kostnaderna utifrån vad som är skäligt med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förmåga och övriga omständigheter.
- I mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge ska vardera parten bära sin rättegångskostnad. En part som orsakar onödig rättegång eller gör sig skyldig till vårdslös eller försumlig processföring, eller om det finns andra särskilda skäl, kan dock tvingas att helt eller delvis betala motpartens rättegångskostnader.

7 Kort om barn och separationer

- För många barn innebär föräldrarnas separation ett psykologiskt trauma som medför en krisreaktion. De flesta barn återhämtar sig tämligen snabbt, förutsatt att separationen inte följs av fortsatta föräldra- konflikter och ett bristfälligt umgänge med den ena föräldern.
- Barn känner sig ofta övergivna i samband med föräldrarnas separation, eftersom föräldrarna i sin egen kris ofta inte har tid eller ork med barnen. Barn blir ofta ledsna, oroliga, får ont i magen och sover dåligt som en reaktion på föräldrarnas separationsprocess.
- Barn behöver få veta vad som händer i nuet, den närmaste tiden och i framtiden. De behöver också hjälp att bevara sin historia samt ha kontakt med far- och morföräldrar och övrig släkt. Ibland tar barnet på sig skulden för föräldrarnas separation, och behöver då förklaringar och stöd av vuxna i sin närhet.
- Föräldrarna måste ha förmåga att prioritera barnets behov framför sina egna och att när så krävs kunna sätta sin egen bekvämlighet, sina egna önskemål och känslor åt sidan, utan att bitterhet och besvikelse ska drabba barnet.
- Om barn ska få tillgång till båda sina föräldrar på ett positivt sätt krävs ett gott samarbete mellan föräldrarna. Om föräldrarna är fiender och strider med varandra får barnet en svår situation.
- Barn riskerar att bli använda i föräldrarnas konflikt på olika sätt tvingas ta ställning till föräldrarna och deras oenighet, bli sändebud mellan föräldrarna, etc.
- Utdragna och hätska separationer innebär ett stort lidande medan de pågår och riskerar dels att ge barnet psykiska problem, dels att skada dess utveckling.
- Socialtjänsten har ett ansvar enligt socialtjänstlagen att ge barn och unga det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende och umgänge har avgjorts.

8 Kort om att samtala med barn och barns rätt att komma till tals

- Vid avgörande av frågor som rör vårdnad, boende och umgänge ska hänsyn tas till barnets vilja, med beaktande av dess ålder och mognad.
- Ett barn ska ha rätt att uttrycka sin åsikt i sådant som rör det personligen, men utan att det försätts i svåra valsituationer. Barnets möjlighet att uttrycka sin vilja är en rättighet och inte ett tvång. Barnet får inte pressas på synpunkter.
- För att lagstiftningen om barnets rätt att komma till tals ska fungera för barnets bästa, måste frågan om barnets vilja hanteras professionellt och varsamt. Det är utredarens ansvar att bedöma hur det som barnet har sagt eller gett uttryck för på något annat sätt ska återges och vilken betydelse detta ska tillmätas.
- Barnets egna uppgifter ska vägas in i en helhetsbedömning av samtliga omständigheter.
- Inför och under samtal med barn behöver familjerättshandläggaren tydliggöra vad samtalet ska syfta till och villkoren för samtalet, både för egen del och för barnet. Inom det familjerättsliga området fyller samtal med barn ofta det flerfaldiga syftet att dels informera, dels tillgodose barns rätt att komma till tals, dels vara utredande och dels stödjande.
- Ett samtal kan syfta till att informera barnet om vad som händer i den aktuella situationen och vad som kommer att hända framledes. Det hjälper barnet att skapa sammanhang i en ibland kaotisk och förvirrad tillvaro. Informerande och bearbetande samtal ger barnet möjlighet att förstå mer av sig självt och sin belägenhet.
- Samtal där barn ges tillfälle att berätta om hur de har det och vad de tycker och tänker, när någon lyssnar uppmärksamt och bekräftar, är i sig stödjande och bearbetande – även om det inte är det primära syftet med samtalen.
- Barnets samtal med en handläggare inom socialtjänstens familjerätt kan vara bekräftande och avlastande, men det kan också skapa svårigheter för barnet på olika sätt. Det är ett ansvar för socialtjänsten att följa upp vad som händer med barnet efter samtalet och i vad mån det behöver fortsatt stöd.

9 Kort om att möta föräldrar i kris och konflikt

- Den ofta krisartade situation som föräldrar befinner sig i när frågor om de gemensamma barnen ska avgöras kräver särskild lyhördhet i bemötandet av dem. Föräldrar som genomgår en utredning om vårdnad, boende och umgänge kan känna sig kränkta av en sådan granskning.
- För att familjerättssekreterare inte ska bli indragna i föräldrarnas konflikter krävs professionell kunskap om konflikthantering.
- Socialtjänstens familjerätt ska i ett ärende om vårdnad, boende och umgänge inte fälla något avgörande vad gäller de anklagelser som föräldrar ibland kan rikta mot varandra. Allvarliga anklagelser måste dock ingå i bedömningen om barnets bästa. Det behöver inte vara ställt utom rimligt tvivel att den utpekade är skyldig för att det ska bedömas som en risk för barnet.
- När det kommer fram uppgifter som talar för att barn kan fara illa, ska handläggaren meddela socialtjänstens individ- och familjeomsorg, som då kan bedöma om en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen ska inledas.
- Det kan uppstå svårigheter i samband med samarbetsamtal och utredningar som gäller föräldrar med utländsk bakgrund, pga. språk- förbistring, skillnader i traditioner och värderingar, etc. Alla svårigheter kan dock inte förklaras med kulturella skillnader. Ett nyfiket, öppet och icke moraliserande förhållningssätt är nödvändigt i mötet med andra synsätt och levnadsmönster.
- Socialtjänstens familjerättshandläggare möter föräldrapar där det förekommit våld, hot, kränkningar och kontroll mellan parterna. Vålds- problematiken är inte alltid uttalad eller känd, och den har inte alltid tillmätts den betydelse som den bör ha när det gäller att bedöma och lösa frågor om vårdnad, boende och umgänge.
- Barnens situation i familjer där en förälder är eller har varit utsatt för våld, hot och kränkningar måste särskilt uppmärksammas. Många gånger har även barnen utsatts för fysiskt våld. Ett barn som lever i en familj där sådant förekommer utsätts för psykisk misshandel.
- Samarbetsamtal när det har förekommit våld ställer stora krav på flexibilitet. Det kan vara lämpligt att samtala enskilt med föräldrarna. Samtalen måste alltid arrangeras så att den förälder som utsatts för våld eller andra övergrepp kan känna sig trygg. Även när det gäller utredningar och avtal behöver socialtjänsten uppmärksamma om det tidigare förekommit eller pågår våld, hot eller kontroll, vilket påverkar grunden för föräldrarnas överenskommelser och realismen i dessa på ett negativt sätt.

10 Kort om samarbetsamtal

- Kommunen är skyldig att erbjuda föräldrar samtal under sakkunnig ledning för att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Samtalen kan begäras av föräldrarna eller ske efter beslut av domstol. Samtalen är frivilliga, en rättighet för föräldrarna och kostnadsfria.
- Samtalen ska ha barnen i fokus, syfta till att föräldrarna bättre ska kunna samarbeta om barnen och om möjligt leda fram till en överens- kommelse. Föräldrarna ska kunna fungera som föräldrar till sina gemensamma barn, trots att de inte längre är ett par.
- Innan samtalen påbörjas bör föräldrarna informeras om vilken slags sekretess som tillämpas i samtalen och vad den innebär. Om samarbetsamtalen sker under familjerådgivningssekretess kan samtals- ledarna inte delta i en vårdnads-, boende- eller umgängesutredning som rör den aktuella familjen, såvida inte den enskilde efterger sekretessen.
- För att bedriva samarbetsamtal behöver samtalsledarna goda kunskaper om barn och barns behov och utveckling, relationer människor emellan och konfliktbearbetning.
- En av de viktigare uppgifterna i inledningen av samarbetsamtalen är att försöka motivera föräldrarna till fortsatta samtal och inge dem hopp om att samtalen kan leda till en bra lösning och till något positivt för alla parter. Samtalsledarna behöver hjälpa föräldrarna att fokusera på barnet och dess behov samt på föräldraskapet.
- Det är önskvärt att samarbetsamtalen är flexibla och kan anpassas till de specifika önskemål och svårigheter som varje enskilt föräldrapar har.
- Samtalsledarna ska vara neutrala i sin professionella roll, dvs. inte ta ställning för eller emot någon av föräldrarna, men de ska samtidigt företräda barnets bästa.
- Samarbetsamtal kan, men behöver inte, leda till ett avtal mellan föräldrarna enligt 6 kap. 6 § föräldrabalken. De kan i stället resultera i en muntlig eller skriftlig överenskommelse, som inte ska godkännas av socialnämnden och inte heller kan verkställas.
- För att kunna ta hänsyn till säkerhetsfrågorna och bedöma de lösningar som diskuteras under samtalens gång, krävs att samtalsledaren känner till om det har förekommit våld, hot eller liknande mellan parterna. Vetskapen om detta är viktig även för att kunna avgöra om någon av parterna känner sig tvingad att genomföra samtal eller hotad till överenskommelser, samt för att kunna hänvisa barnen, kvinnan och mannen till ytterligare instanser för stöd och hjälp.
- De samarbetsamtal som föräldrar själva begär registreras inte. De samtal som remitterats av domstol registreras däremot. I dessa ärenden förs journalanteckningar i form av att datum för möten, vilka som deltagit samt resultatet av, men inte innehållet i samtalen

11 Kort om avtal

- Föräldrar som är överens kan reglera frågor om vårdnad, boende och umgänge genom avtal. För att avtalet ska gälla krävs att det är till barnets bästa, att det är skriftligt, att parterna skrivit under det, och att det godkänts av socialnämnden. Ett godkänt avtal får samma verkan som en dom. Det betyder bl.a. att det kan verkställas.
- Socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört avgör om ett sådant avtal mellan föräldrarna ska godkännas.
- Socialnämnden ska antingen godkänna eller vägra godkänna avtalet.
- Nämnden får inte ändra avtalets innehåll.
- Det är inte möjligt att överklaga socialnämndens beslut att godkänna eller att vägra godkänna ett avtal.
- Avtalet gäller från den dag det godkänns av nämnden.
- Socialnämnden ska se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Nämnden ska göra samma prövning av föräldrarnas överenskommelse som domstolen gör när föräldrarna är överens. Nämnden ska ha ett i huvudsak lika gott underlag för sin bedömning.
- Om föräldrarna är överens om gemensam vårdnad ska socialnämnden godkänna avtalet, om det *inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa*. Vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till bl.a. barnets vilja, utifrån dess ålder och mognad. Om föräldrarna vill avtala att enbart den ena av dem ska ha vårdnaden ska nämnden däremot godkänna avtalet om *överenskommelsen är till barnets bästa*.
- Tidsbegränsade avtal om vårdnad bör i regel inte godkännas.
- Vid bedömning av avtal som gäller växelvis boende bör socialnämnden informera föräldrarna om de ekonomiska konsekvenser som en sådan lösning kan ha samt ta hänsyn till barnets rätt till eget livsrum, t.ex. behov av kontinuitet i kamratkontakter, förskola eller skola.
- I avtal om umgänge bör det klart framgå när umgänget ska ske och, vid behov, när och var barnet ska hämtas och lämnas.
- I ärenden som rör föräldrars avtal om vårdnad, boende och umgänge ska handlingarna förvaras i en personakt för varje barn som berörs. Akten ska innehålla det godkända (eller icke godkända) avtalet i original samt uppgifter av betydelse från den egna socialnämnden och eventuell annan socialnämnd. Av dokumentationen ska framgå vilka uppgifter som haft betydelse för nämndens prövning och beslut.

12 Kort om utredning

- Vid s.k. snabbupplysningar bör socialnämnden alltid hämta in uppgifter ur socialtjänstens register och eventuellt ur Rikspolisstyrelsens belastnings- och misstankeregister. Vid kontakten med föräldrarna bör tonvikten ligga på barnets livssituation samt föräldrarnas möjligheter till samverkan i frågor som rör barnet.
- I samband med domstolens begäran om upplysningar inför ett interimistiskt beslut bör socialtjänsten erbjuda föräldrarna samarbetsamtal.
- I domstolens ansvar för att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir utredda ingår att socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om ytterligare underlag behövs får domstolen uppdra åt socialnämnden (eller något annat organ) att utse någon att göra en utredning.
- Domstolen kan slå fast vissa riktlinjer för utredningen samt ge en tidsfrist för den.
- Socialnämnden utser en eller två utredare som ska verkställa domstolens utredning. Utredaren avgör hur utredningen ska bedrivas och avrapporteras till domstolen.
- Utredningen ska presenteras ur ett barnperspektiv samt fokusera på relevant information om barnet och föräldrarnas omsorgsförmåga.
- Det är en fördel om utredningsrapporten är kort och saklig. Utredaren redovisar när det är fråga om egna tolkningar och bedömningar samt vad de grundar sig på.
- Barnet ska ha en framträdande plats i utredningen. Utredaren ska, om det är lämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen.
- Utredaren avgör själv om hon eller han ska komplettera utredningsrapporten med en egen slutsats. Oavsett om utredaren kompletterar utredningen med ett förslag eller inte bör hon eller han beskriva vad olika beslutsalternativ kan innebära för barnet, dvs. lämna en konsekvensbeskrivning.
- Centrala frågor vid en eventuell bedömning är hur föräldrarna kan tillfredsställa barnets grundläggande behov samt föräldrarnas omsorgsförmåga och förmåga att se till barnets behov.
- Utredningen ska ge domstolen underlag att bedöma vad som är bäst för barnet utifrån barnets behov av en nära, god, stabil och varaktig kontakt med båda föräldrarna, barnets behov av samhörighet med båda sina föräldrar, risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, barnets grundläggande behov och rättigheter samt barnets relation och känslomässiga bindning/anknytning till respektive förälder.

13 Kort om verkställighet och överklagande

- Verkställighet kan aktualiseras om en förälder inte följer ett godkänt avtal eller det som en allmän domstol bestämt i dom eller beslut om vårdnad, boende och umgänge.
- Länsrätten ska som regel hålla muntlig förhandling i målet, om det inte är uppenbart att det inte behövs.
- Länsrätten kan vägra verkställighet om det finns risk som inte är ringa för att *barnets kroppsliga eller själsliga hälsa* skadas. Verkställighet får *inte ske mot barnets vilja* om barnet har fyllt tolv år, eller om det dessförinnan har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt. Vidare kan länsrätten vägra verkställighet om det är uppenbart att *förhållandena ändrats* sedan allmän domstol fattade sitt beslut och det av hänsyn till barnets bästa krävs att frågan tas upp på nytt.
- En dom eller ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge bör i första hand fullgöras frivilligt. Innan länsrätten förordnar om verkställighet kan den uppdra åt någon lämplig person att försöka få till stånd en frivillig lösning, s.k. medling. I princip är medling obligatorisk innan barnet hämtas genom polismyndighetens försorg, om inte särskilda skäl talar mot det.
- Tingsrätten kan i samband med en dom om vårdnad, boende eller umgänge förordna om ett vitesföreläggande.
- Polishämtning är ett yttersta tvångsmedel. Förutsättningarna för att använda hämtning är olika vid vårdnad och boende respektive vid umgänge. Är det fråga om vårdnad, boende eller överlämnande får hämtning användas om verkställighet inte kan ske på något annat sätt. I vissa situationer kan det även vara nödvändigt med hämtning för att undvika att barnet lider allvarlig skada. Vid umgänge finns i undantagsfall möjligheten att hämta barnet, om verkställighet annars inte kan ske samt om barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.
- Hämtning och annan åtgärd som rör barnet ska utföras så skonsamt som möjligt. Vid hämtning ska det finnas någon på plats som kan vara ett stöd för barnet, t.ex. en socialsekreterare som har goda relationer med barnet, en kontaktperson, en släkting eller någon annan lämplig person.
- Länsrätten kan förordna att ett barn omedelbart ska tas om hand, t.ex. om det finns en risk att barnet förs ut ur landet så att verkställigheten försvåras eller omöjliggörs. Polismyndigheten har också möjlighet att ingripa interimistiskt under motsvarande förutsättningar.
- En part som vill överklaga tingsrättens dom i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge ska göra det skriftligen. Skrivelsen lämnas till tingsrätten, och ska ha kommit in inom tre veckor från den dag när domen meddelades.

14 Kort om barn som olovligt hålls kvar här eller i utlandet

- Syftet med 1980 års Haagkonvention är att barn som olovligen förts bort till annat land snabbt ska återföras, så att vårdnadsfrågan kan avgöras av domstol eller myndighet i det land där barnet har sitt hemvist.
- Mål enligt Haagkonventionen ska avgöras skyndsamt. Tidsgränsen är i regel sex veckor från det att frågan har väckts. Den utredning som socialnämnden ska göra kan därmed inte bli grundlig eller omfattande, utan den ska vara mycket summarisk.
- Precis som när det gäller verkställighet inom Sverige är medling en förstahandsåtgärd. Inom högst två veckor ska socialnämnden redogöra för vilka åtgärder som vidtagits.
- Begäran om återförande av barn från länder som är anslutna till Haagkonventionen görs av Utrikesdepartementet (UD). För barn som hålls kvar i andra länder agerar UD via ambassaderna. Om det inte går att få till stånd någon frivillig överenskommelse mellan föräldrarna om återförande återstår för föräldern att via sitt juridiska ombud väcka talan om vårdnad hos en domstol i det aktuella landet.
- Föräldrar till barn som hålls kvar i ett annat land kan behöva mycket psykologiskt stöd. När barnet väl har återförts till Sverige kan också det behöva stöd av olika slag.

15 Kort om sekretess

- Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgifter om enskilda personliga förhållanden, om det inte står klart att dessa kan lämnas ut utan att den enskilde eller någon denne närstående lider men.
- Sekretessen gäller såväl gentemot enskilda som myndigheter emellan.
- Sekretess gäller även mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet, under förutsättning att dessa är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.
- Sekretessen hindrar dock inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet om det finns en uppgiftsskyldighet enligt lag eller förordning.
- En uppgift kan i undantagsfall lämnas ut, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sina uppgifter.
- Efter samtycke från den som sekretessbestämmelsen är avsedd att skydda är det i regel möjligt att lämna ut uppgifter.
- Sekretesslagen ställer inget krav på att ett samtycke är skriftligt, men det är tillrådligt inom socialtjänsten eftersom det ofta rör sig om känsliga uppgifter.
- En sökande, klagande eller annan part har rätt att ta del av det som har tillförts i ett ärende som avser myndighetsutövning mot enskild. För denna insynsrätt viker i regel sekretessen.
- Innan ett ärende får avgöras ska den som är part underrättas om de uppgifter som har lämnats av någon annan och också få tillfälle att yttra sig över dessa. Den som berörs av en vårdnadsutredning bör ha rätt till insyn i det material som ligger till grund för utredningen och få ta del av och yttra sig över utredningen innan den ges in till domstolen.
- Socialnämnden är skyldig att behandla en begäran om utlämnande av handlingar skyndsamt.

16 Kort om handläggning, dokumentation och jäv

- All handläggning av ärenden som rör enskilda och genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling ska dokumenteras. Beslut ska endast grundas på det som finns dokumenterat.
- Uppgifter som kan vara av betydelse för ärendets avgörande ska fortlöpande föras in i akten. Det ska vara möjligt att följa ärendet och vid varje tidpunkt kunna se vad som framkommit i utredningen, vilka åtgärder som vidtagits och vad som planerats.
- Dokumentationen ska vara saklig, objektiv och utformas med respekt för den enskilde. Dokumentationen bör innehålla uppgifter om vem som har gjort en viss anteckning och när anteckningen gjordes.
- Socialnämnden ska inte bara på den enskildes begäran utlämna den dokumentation som har gjorts, utan även på eget initiativ hålla parten underrättad om denna.
- Anteckningar och andra uppgifter i en personakt hos socialnämnden ska gallras fem år efter att den sista anteckningen gjordes i akten. Vissa handlingar har undantagits från gallringsplikten.
- Avtal om vårdnad, boende och umgänge som har godkänts av socialnämnden får inte gallras förrän barnet fyllt 18 år.
- En anställd tjänsteman hos socialnämnden får inte delta i handläggningen av ett ärende om hon eller han är jävig. Den som vet eller antar att hon eller han är jävig i ett ärende ska självmant ge det till känna.